ציון: נכשל

מערכת החינוך הכושלת בירושלים המזרחית

العلامة: راسب

عن فشل جهاز التعليم في القدس الشرقية

אוגוסט/آب 2012

עיר עמים
ir amim
عير عميم

האגודה לזכויות האזרח בישראל
جمعية حقوق المواطن في إسرائيل
The Association for Civil Rights in Israel

ציון: נכשל

מערכת החינוך הכושלת בירושלים המזרחית ..... ע' 3

العلامة: راسب

عن فشل جهاز التعليم في القدس الشرقية ..... ص ٣١

דוח זה הופק בסיוע השגרירות הנורווגית בתל אביב.

האחריות הבלעדית על תכניו של דוח זה נתונה בידי האגודה לזכויות האזרח בישראל ועיר עמים, ואין להתייחס אליהם בשום אופן כמשקפים את עמדת השגרירות הנורווגית.

تم إعداد هذه النشرة بمساعدة من السفارة الملكية النورويجية في تل أبيب.

محتويات هذه النشرة من مسؤولية جمعية حقوق المواطن في إسرائيل وجمعية عير عميم، ولا تعكس بأي حال من الأحوال وجهات نظر أو آراء السفارة الملكية النورويجية في تل أبيب.

ציון: נכשל

מערכת החינוך הכושלת בירושלים המזרחית

אוגוסט 2012

כתיבה: עו"ד נסרין עליאן, רונית סלע, טליה רמתי (האגודה לזכויות האזרח)
ועו"ד תמר לוסטר (עיר עמים)
עריכה: עו"ד אשרת מימון (עיר עמים)
עריכה לשונית: נגה קדמן
תמונה: טס תשפלן/ אקטיב סטילז
עיצוב גרפי: סבאח אל-פתייאני

תודה ליהודית אופנהיימר, דגנית בן שטרית, אביב טטרסקי וחוה שוורץ מעיר עמים, ולעו"ד מיכל פומרנץ, עו"ד תמר פלדמן, גילי רעי והנאדי קוואסמי מהאגודה לזכויות האזרח, על הערותיהן המועילות.

תוכן העניינים

מבוא 7

א. תשתית פיסית דלה 9

1. 1,100 כיתות חסרות 10

2. הכיתות הקיימות - לא תקניות וצפופות 12

3. מחסור אקוטי במסגרות לקליטת בני 3-4 14

4. פרויקטים יהודיים מאסיביים בלב שכונות פלסטיניות, במקום כיתות 15

ב. אפליה עמוקה בתקני כוח אדם מקצועי בבתי הספר 17

ג. אפליה בתקצוב הניהול השוטף של בתי הספר 18

ד. בדרך לבית הספר: שעות בדרכים 19

ה. אחוז הנשירה הגבוה ביותר בארץ - 40% 20

ו. פריחתם של בתי ספר לא רשמיים ללא פיקוח ראוי 21

ז. התערבות בתכני הלימוד 23

סוף דבר: זו לא טעות, זו מדיניות 25

נספח 31

מבוא

בשנת הלימודים המתחילה בשלהי אוגוסט 2012, כמו בקודמותיה, עשרות אלפי ילדים בירושלים המזרחית יוסיפו לקבל שירותי חינוך ירודים, אם בכלל, תוך הפרה בוטה של זכותם לחינוך. רובם ישתלבו במסגרות חינוך ציבוריות מקרטעות, עניות בתקציבים ובתקני כוח אדם. אלפי תלמידים ילמדו גם השנה בכיתות בלתי תקניות ובלתי ראויות, חלקן בבנייני מגורים. אלפי ילדים נוספים לא יזכו ללמוד כלל, ועד כיתה י"ב 40% מהתלמידים ינשרו מהמערכת. משפחות רבות ייאלצו לשלם מכיסן שכר לימוד למסגרות חינוך שאינן רשמיות, לעתים בגובה של אלפי שקלים ויותר לשנה, בניגוד לחוק שמבטיח חינוך חינם. הוצאה כספית זו קשה במיוחד לאוכלוסיה בירושלים המזרחית, ששיעור העוני בה הדרדר לשפל חסר תקדים: 78% מכלל האוכלוסיה ו-84% מקרב הילדים.[1]

נתונים אלו צריכים היו להדיר שינה מעיני האמונים על החינוך. אולם מצב זה, שנמשך שנים ארוכות, נענה לעתים קרובות מדי באדישות ובאזלת יד. אפילו השאלה הבסיסית כמה ילדים פלסטינים בגילאי בית ספר גרים כיום בירושלים המזרחית וכמה לומדים במסגרות חינוכיות בה אינה זוכה למענה ברור. מהנתונים שנמסרו על ידי מנח"י, מנהל החינוך של ירושלים, סך הילדים בירושלים המזרחית בגילאי 6 עד 18 עמד על 88,845 בשנת 2012. אלא שלפי נתוני האוכלוסין שנמסרו מעיריית ירושלים, 106,534 ילדים בגילאים אלו חיים בירושלים המזרחית - מספר גבוה בהרבה מהנתון המצוי בידי מנח"י. לפער זה השלכות מרחיקות לכת בכל הנוגע לתקצוב, לבינוי כיתות חדשות לקליטת כלל הילדים, להיקף תוכניות ייחודיות כגון מאבק בנשירה וכדומה.

בדוח זה ממשיכות האגודה לזכויות האזרח בישראל ועמותת עיר עמים לעקוב אחר מצב החינוך בירושלים המזרחית. מאז דוח המעקב האחרון שפורסם לפני שנה,[2] ועל רקע מחסור מתמשך של למעלה מאלף כיתות, נבנו 33 כיתות חדשות בירושלים המזרחית ושש כיתות נוספות מתוכננות להיפתח לקראת שנת הלימודים הקרובה. נוסף על כך הוגדל התקציב הניהולי של בתי הספר העירוניים בירושלים המזרחית. אולם, בהתפתחויות אלו אין די: על אף בנייתן של הכיתות הנוספות, הפער בין מספר הכיתות הקיים לבין זה הנדרש מוסיף וגדל, ומערכת החינוך בירושלים המזרחית עדיין מתקשה לספק לתלמידיה שירותי חינוך בתנאים נאותים.

מצב זה עומד בניגוד להנחיות בית המשפט העליון, אשר במספר הזדמנויות במהלך העשור החולף דרש ממשרד החינוך ומעיריית ירושלים למלא את חובתם להעניק חינוך חינם לכל ילד פלסטיני תושב העיר. מכוח היותם תושבי קבע במדינת ישראל,

זכאים תושביה הפלסטינים של ירושלים לחינוך חובה חינם, הן מתוקף הדין הישראלי והן מתוקף הדין הבינלאומי. אולם במהלך אותן שנים רק העמיק הפער בין המצוי לרצוי במערכת החינוך של העיר המזרחית.

מפעילותן המתמשכת בנושא, גילו העמותות כי פקידים מקצועיים בעיריית ירושלים ובמנח"י מכירים בבעייתיות הקשה של מערכת החינוך בירושלים המזרחית, ופועלים ועושים מאמצים על מנת לתקן את המצב. אלא ששינוי משמעותי יכול להתרחש רק אם נושא החינוך בירושלים המזרחית יזכה למקום הראוי בסדרי העדיפויות של הדרג הפוליטי, קרי: ראש העירייה וממשלת ישראל. אומנם, לקראת פתיחתה של כל שנת לימודים ובהזדמנויות נוספות מצהירה לשכת ראש העיר הצהרות חוזרות ונשנות על חשיבותו של החינוך בירושלים המזרחית.[3] אולם בפועל, כפי שנראה בדוח זה, ראשי השלטון נוקטים במדיניות שגורמת להעמקת הבעיה באמצעות קידום תוכניות רחבות היקף ויקרות בשטחים הפלסטינים המעטים בהם ניתן לקדם מבנים לצרכי ציבור. אלו מיועדות לחיזוק התנחלויות בלב האזורים הפלסטיניים, לבניית מכללת צה"ל לקצונה, ולקידום גן לאומי שיחסום אפשרויות בנייה והתפתחות. לו היו מופנים המשאבים ושטחי הציבור לאוכלוסיה הפלסטינית המקומית, ניתן היה להקים קריות חינוך ובהן למעלה מאלף הכיתות החסרות. בנייתן של אלה מהווה תנאי ראשוני למימושה של הזכות הבסיסית של רבבות ילדי ירושלים המזרחית לחינוך.

א. תשתית פיסית דלה

המחסור המתמשך בכיתות לימוד נראה חמור עוד יותר על רקע הבלבול בו נתונות הרשויות ביחס למספר הילדים המתגוררים בירושלים המזרחית, ואשר להם הן מחויבות לספק כיתות לימוד. מספר התלמידים משפיע מטבע הדברים לא רק על מספר הכיתות הנדרשות אלא על היקף התקציב והמשאבים המוקדשים לחינוך בירושלים המזרחית. ניסיונות לקבל נתונים ברורים העלו כי הרשויות האמונות על הנושא אינן עורכות מעקב מלא ועל כן מספקות נתונים סותרים לגבי מספר הילדים החיים בירושלים המזרחית, מספר הלומדים בה, ומספר התלמידים שאינם רשומים בשום מסגרת חינוכית.

לפי חישוב אחד, 2,827 ילדים בכיתות א'-י"ב אינם לומדים בבית הספר. חישוב זה מתקבל מהנתונים שנמסרו על ידי מנח"י,[4] ולפיהם סך הילדים בירושלים המזרחית בגילאי 6-18 בשנת 2012 היה 88,845, ומתוכם 86,018 פקדו את ספסל הלימודים במסגרת כלשהי.

אלא שלפי חישוב אחר, למעלה מ-20,000 ילדים בגילאי בית הספר אינם מצויים במסגרת חינוכית: על פי נתונים שמסרה עיריית ירושלים, 106,534 ילדים בגילאי 6-18 חיים בירושלים המזרחית[5] - מספר גבוה בהרבה מהנתון המצוי בידי מנח"י. אם מתוכם פקדו 86,018 את ספסל הלימודים, הרי שפעולת חיסור פשוטה מלמדת כי 20,516 לא היו במסגרת חינוכית הידועה למנח"י. אם נוסיף לזה גם את שכבת הגיל של בני 5 הכלולים בחוק חינוך חובה, הנתון יהיה גבוה עוד יותר.

הסבר מסוג אחד שמספקות הרשויות לקושי באומדן נעוץ בתופעות ייחודיות לירושלים המזרחית. למשל, ישנן משפחות השולחות את ילדיהן לבתי הספר של הרשות הפלסטינית בגדה המערבית, ומטבע הדברים לרשויות הישראליות אין מעקב אחר מספרם. דוגמה אחרת היא בתי ספר בשכונות שבקצה העיר, שבחלקן לומדים יחד פלסטינים בעלי תעודת זהות ישראלית ופלסטינים בעלי תעודת זהות פלסטינית. עם זאת אפשר לשער כי תופעות אלו מוגבלות במספרן ולא יכולות לספק הסבר מלא לפער הנתונים העצום. לא עלה בידינו למצוא את המקור לפער זה, אך מדאיג עוד יותר כי אין לו הסבר גם בקרב הרשויות.

כפי שאפשר לראות בטבלה שלהלן, המתייחסת להתפלגות התלמידים בגילאי חובה בין מוסדות הלימוד השונים בשנת הלימודים החולפת, פחות ממחצית התלמידים (קרוב ל-42,500) למדו במוסדות החינוך הרשמיים של עיריית ירושלים:[6]

סוג מוסד החינוך	מספר גני חובה ובתי ספר	מספר הילדים
רשמי	86 גני חובה 54 בתי ספר	**42,474 ילדים, מהם:** 2,277 ילדים בגני חובה 38,704 תלמידים בבתי ספר 1,493 ילדים בחינוך מיוחד
מוכר שאינו רשמי[7]	53 גני חובה 70 בתי ספר	**28,280 ילדים, מהם:** 3,027 ילדים בגני חובה 25,253 תלמידים בבתי ספר
פרטי	**83 בתי ספר, כולל:** 40 בתי ספר של הווקף האיסלאמי 8 בתי ספר של אונר"א 35 בתי ספר פרטיים	**20,568 תלמידים, מהם:** 12,550 תלמידים בבתי ספר של הווקף 2,442 תלמידים בבתי ספר של אונר"א 5,576 תלמידים בבתי ספר פרטיים
סה"כ	139 גני חובה 207 בתי ספר	**91,322 ילדים במוסדות חינוך, מהם:** 5,304 ילדים בגני חובה 86,018 תלמידים בבתי ספר

1. 1,100 כיתות חסרות

מערכת החינוך בירושלים המזרחית סובלת כאמור ממחסור קשה בתשתית פיסית ראשונית של כיתות לימוד. לפי דוח מבקר המדינה משנת 2009 עמד מחסור זה על כ-1,000 כיתות.[8] מאז גדל המחסור, ולדברי העירייה הוא עומד בקיץ 2012 על כ-1,100 כיתות.[9] הללו כוללות 720 כיתות חדשות שנדרשות על מנת להחליף כיתות קיימות השוכנות כיום במבנים לא תקניים, וכ-400 כיתות חדשות שיוכלו לקלוט בבתי הספר הרשמיים את רבבות ילדי העיר שנאלצים כיום לפנות לבתי ספר חלופיים, או להישאר נטולי השכלה פורמאלית.

בג"ץ פסק: תוך חמש שנים יש לבנות את הכיתות החסרות

במהלך תריסר השנים האחרונות הוגשו מספר עתירות בעניין המחסור בכיתות בירושלים המזרחית, על ידי מאות הורים מירושלים המזרחית ומספר עמותות, אשר דרשו מהרשויות לכבד את חוק חינוך חובה חינם בירושלים המזרחית. כבר בשנת 2001 הכיר בג"ץ בכך שמימושו של חוק זה בעיר המזרחית נפגע עקב שנים של הזנחה, ונתן תוקף של פסק דין לתוכנית ארבע-שנתית לבניית 245 כיתות לימוד חדשות.[10] לאחר שהתחייבות זו לא מומשה, הגישו העותרים בקשה לפי פקודת ביזיון בית המשפט. עמותת עיר עמים ניהלה דיונים משפטיים אלו במשך שנים ארוכות.

על רקע זה קיבל בית המשפט העליון בחודש פברואר 2011 את עתירתה של האגודה לזכויות האזרח, שדרשה מעיריית ירושלים וממשרד החינוך לאפשר לכל ילד מירושלים המזרחית להירשם לבית ספר רשמי באזור מגוריו, ולחילופין לממן את שכר הלימוד בבית הספר המוכר הלא רשמי אליו הוא נאלץ להרשם.[11] בפסק הדין תיארה השופטת איילה פרוקצ'יה את היקף הפגיעה בזכות לחינוך בירושלים המזרחית:

"הפגיעה בשוויון בחינוך במזרח ירושלים אינה נחלתם של מעטים. היא מקיפה חלק משמעותי ממגזר אוכלוסיה שלם, שאינו זוכה לממש זכות בסיסית שהוקנתה לו מכוח חוק, ומכוח הערכים החוקתיים של המשפט בישראל. [...] קצב הפעילות והמשאבים שהוקצו לכך מצביעים על סיכוי לפתרון חלקי בלבד של בעיה קשה ומורכבת זו בשנים הקרובות".[12]

בית המשפט הורה למדינה ליצור בתוך חמש שנים תשתית פיסית שתאפשר לקלוט במסגרת החינוך העירוני הרשמי את כל תלמידי ירושלים המזרחית המעוניינים בכך. אם בתום חמש שנים עדיין לא יימצא מקום למי מהם במערכת החינוך הרשמית, נפסק, תהיה המדינה מחויבת להגיע להסדרים כספיים עם בתי הספר המוכרים שאינם רשמיים, לצורך כיסוי עלויות הלימוד של אותם תלמידים.

השופטת פרוקצ'יה הוסיפה והמליצה על "קיומו של צוות מומחים מיוחד ברשות המוסמכת, שיתווה תוכנית, יקבע לוחות זמנים, ויפקח על ביצועה כדי להבטיח התמודדות ראויה עם משימת ההתאמה של מערכת החינוך הרשמי בירושלים המזרחית לצורכי התושבים בגדרי הצו האופרטיבי שיוצא בעתירה זו".[13] בפברואר 2012 פנינו בנושא זה לעיריית ירושלים, אך נענינו שבעירייה כבר קיים פורום חינוך כללי ושאין צורך בהקמת צוות מיוחד בעקבות פסק הדין.

בשנים האחרונות, בעקבות העתירות שהוגשו בעניין, נבנו כיתות חדשות בירושלים המזרחית. אולם מאמץ זה אינו מספק ואינו מצליח להדביק את המחסור ההולך ומחריף. כבכל שנה, הוספנו לעקוב גם השנה אחר בניית בתי הספר והכיתות בירושלים המזרחית.[14]

המעקב אחרי תכנון הכיתות ובנייתן העלה את הממצאים הבאים:

- 314 כיתות לימוד נבנו בירושלים המזרחית במשך למעלה מעשור, בין השנים 2001-2012. מתוכן 33 כיתות בלבד שבנייתן הסתיימה בשנת הלימודים החולפת (2011-2012).

- 91 כיתות נמצאות כיום בבנייה: השלמתן של שש כיתות מתוכננת לפני תחילת שנת הלימודים הקרובה (2012-2013), בנייתן של 37 כיתות נוספות מתוכננת להסתיים במהלך שנה זו.

- 257 כיתות נוספות מצויות בהליכי תכנון שונים: 51 בהליכי ביצוע והיערכות לקראת בנייתן; 122 בהליכי תכנון; ו-84 כיתות בהליכים של הפקעה והקצאת קרקעות.

עם השלמת התכנון והבנייה של כלל הכיתות הללו במועד עתידי לא ידוע, יתווספו למערכת החינוך הרשמית בירושלים המזרחית 348 כיתות. גם אז עדיין ישרור מחסור ניכר של למעלה מ-750 כיתות בעיר המזרחית.

מרבית הכיתות המצויות כיום בשלבי בנייה ממוקמות בשכונותיה הצפוניות של ירושלים המזרחית, כגון בית חנינא. בתוכניות בנייה אלה אין כדי לענות באופן מלא על הצרכים של שכונות אלו, ויתרה על כך, בשכונות אחרות הפער והמחסור מעמיקים. כך לדוגמה, בשכונות סילואן וראס אל עמוד ישנן כ-140 כיתות לימוד במוסדות החינוך העירוניים, אולם חסרות בהן כ-180 כיתות על מנת לענות על צרכיה של אוכלוסיית הילדים במקום. במהלך שנת הלימודים הקרובה עתידות להסתיים בנייתן של 24 כיתות ושיפוצן של תשע כיתות נוספות בשכונות אלה, אך גם אז עדיין יוותר בהן חוסר של למעלה מ-145 כיתות לימוד. על פי נתוני מנח"י לא מתוכננת בנייה של בתי ספר חדשים באזור בשנים הקרובות.

2. הכיתות הקיימות - לא תקניות וצפופות

במערכת החינוך בירושלים המזרחית קיימת צפיפות קשה בכיתות, הרבה מעבר לזו הקיימת בחלקה המערבי של העיר. בבתי הספר היסודיים הרשמיים שבעיר המזרחית ישנם 32 תלמידים בממוצע בכיתה, לעומת ממוצע של 25 תלמידים בכיתה במערב העיר. בבתי הספר העל-יסודיים הרשמיים בירושלים המזרחית לומדים 32 תלמידים בממוצע בכיתה, ואילו במערב העיר ישנם 24 תלמידים בממוצע לכיתה.[15] ברור כי למידה בתנאי צפיפות משפיעה באופן ישיר על איכות הלימוד, על האפשרות של המורה להעניק יחס ראוי לכל תלמיד ותלמידה, ועל יכולת הריכוז של התלמידים בנעשה בכיתה.

כ-720 כיתות בירושלים המזרחית מוגדרות בלתי תקניות נכון לקיץ 2012.[16] מהנתונים שפורטו בדוח מרכז המידע והמחקר של הכנסת בשנת 2010 אפשר להתרשם מחומרת הבעיה: אז דווח כי כמחצית מכיתות הלימוד במוסדות החינוך העירוניים היו בלתי תקניות (647 מתוך 1,398), לפי נתונים רשמיים של מנח"י.[17] יתרה מזאת, מתוך הכיתות הבלתי תקניות, למעלה מרבע הוגדרו בשנת 2010 ככיתות המצויות ב"מצב שאינו ראוי" (188 כיתות), 157 ב"מצב בינוני", ורק 155 כמצויות ב"מצב ראוי" אך לא תקני.[18]

סיפורו של בית ספר אחד בשכונת א-תור

בשכונת א-תור קיים בית ספר אשר סיפורו ממחיש את בעייתיות מבני החינוך בירושלים המזרחית: בית הספר שוכן במבנה מגורים ישן, אשר כלל אינו מותאם לשמש כמוסד חינו־כי, והתנאים הבטיחותיים וההיגייניים בו ובסביבתו אינם עומדים בתקן המינימלי. זהו בית הספר היסודי לבנים אחמד סאמח.

עיריית ירושלים שכרה בניין מגורים ישן בן שלוש קומות, ולצורך השמשתו כבית ספר הוסבו חדרי השינה והמרפסות שבו לכיתות לימוד. במבנה, אשר יכול להכיל עד 300 תלמידים, לומדים כיום כ-500 תלמידים, לאחר שבבית ספר סמוך קרסה הרצפה ונדרש היה למצוא פתרון לתלמידיו. כתוצאה מכך, הצפיפות איומה וחלק מהילדים אף לומדים במרפסות. כיוון שכל השולחנות בכיתות מחוברים בשורה, כשמבקש ילד לצאת לשירותים, עליו להקים את כל שאר הילדים בשורה בה הוא יושב או, לחילופין, לקפוץ מעל השולחן.

בקומה הראשונה של הבניין שוכן גן ילדים בשני חדרים נפרדים שאין חיבור ביניהם. ילדי הגן אשר מבקשים לעבור בין החדרים נאלצים לעלות לצורך כך לקומה השלישית ולרדת משם לצד השני של הקומה הראשונה.

תלמידי בית הספר אינם יכולים לרדת בחופשיות לחצר הבניין, כיוון שאפשר להגיע אליה רק על-ידי יציאה מהמבנה, ירידה לכביש (היות ואין במקום מדרכה), וכניסה מהכביש אל תוך מפלס החצר. במקום עשרה תאי שירותים, כמתחייב בבתי ספר בגודל כזה,[19] מצויים כרגע בבית הספר שישה תאים בלבד, כך שבממוצע חולקים כל 80 תלמידים תא שירותים אחד בלבד. בבית הספר אין חימום מספק בחורף, מזגנים בקיץ, מעבדת מחשבים או הסדרי חנייה לבאי בית הספר.

לאחר שעיריית ירושלים לא נענתה לתלונות חוזרות ונשנות של תושבי השכונה לגבי בעייתיות בית הספר, פנה בשנת 2009 ועד ההורים של שכונת א-תור לשר החינוך גדעון סער. בתגובה, מסר משרד החינוך להורים כי העירייה מודעת לצורך בהרחבת המבנה הקיים ופועלת למציאת מבנה נוסף, אשר ייתן מענה לצרכי התלמידים. בתחילת שנת 2010,

שכרה העירייה שלוש כיתות נוספות בקומת הקרקע, בחדרים שעד אז שימשו למגורים שאליהן הועברו חלק מהילדים שלמדו במרפסות, והתקינה משחקייה לילדי הגן. למרות זאת, הכיתות נשארו צפופות מאוד ונותר על כנו המחסור הקשה בתאי שירותים. הדבר הוביל גם לסכנה בריאותית ממשית, כשבשנת 2010 התפשטה מחלת דלקת קרום המוח בקרב ילדי השכונה. ועד ההורים של בית הספר שלח מכתב דחוף למשרד הבריאות בעניין.

בתגובה לפנייה למנהלת מחלקת תכנון פיזי של מנח"י נמסר לעמותת במקום - מתכננים למען זכויות תכנון, כי ישנם מגרשים פנויים בשכונה, עליהם אושרה בניית מבני חינוך. בעקבות זאת נערכו מספר סיורים של גורמי העירייה באזור, לרבות ביקור של ראש העירייה, ניר ברקת, בתחילת קיץ 2012. גורמים בעירייה הבטיחו כי במהלך יולי ואוגוסט 2012 יתוקנו הליקויים בבניין בית הספר, לרבות הוספת תאי שירותים. עד מועד כתיבתו של דוח זה טרם נעשה הדבר.

3. מחסור אקוטי במסגרות לקליטת בני 3-4

בתחילת שנת 2012 החליטה ממשלת ישראל כי החל משנת הלימודים 2012-2013 יחול חוק חינוך חינם כבר מגיל 3. עד היום, יושם חוק חינוך חינם על גילאי 5 ומעלה בכל הארץ, ובאזורים נבחרים החל מגיל 3. בירושלים כללו אזורים נבחרים אלה מספר שכונות בעיר המערבית, ואילו בירושלים המזרחית הוא הוחל רק בשכונה אחת ויחי־דה, בחלקה המערבי של בית צפאפא.

כניסתם של ילדי הגיל הרך למערכת החינוך אמורה להיות אירוע מרגש לילד ולהוריו, אך בירושלים המזרחית נאלצים ההורים להיאבק כדי למצוא מסגרת חינוכית לילדיהם. נוכח המחסור האקוטי בגני ילדים לגילאי 3-4 בירושלים המזרחית, הסיכויים ליישום החוק בעיר קלושים מאוד. כ-15,000 ילדים בגילאים 3-4 מתגוררים בירושלים המזרחית, אולם בשנת הלימודים 2011-2012 רק 433 מהם (פחות מ-3%) היו משולבים בגני ילדים רשמיים, ו-260 ילדים נוספים למדו בגנים במעמד מוכר שאינו רשמי.[20] עשרות מסגרות גן פרטיות שפועלות בירושלים המזרחית קלטו גם הן ילדים בגילאים אלו, אולם כיוון שהן אינן חלק ממערכת החינוך אין מעקב אחרי מספרן.

לקראת שנת הלימודים הקרובה, לאחר החלטת הממשלה, נרשמו כ-1,800 ילדים בגילאים 3-4 מירושלים המזרחית למסגרות חינוכיות של העירייה.[21] בשל מיעוט הגנים העירוניים הרשמיים לגילאים אלה, רק כ-800 ילדים יוכלו להיקלט בגנים - 5% בלבד מהילדים בירושלים המזרחית בגילאים הללו. לחלק מההורים שניסו לרשום את ילדיהם כבר נאמר כי אין מסגרות קיימות היכולות לקלוט אותם. חלק מהגנים הפרטיים בירושלים

המזרחית ביקשו, לאור השינוי בחוק, לקבל מעמד של מוכר שאינו רשמי, אולם נכון למועד פתיחת שנת הלימודים לא היה ידוע לעירייה מהו מספרם ומה מספר הילדים שמוסדות אלו יוכלו לקלוט. האגודה לזכויות האזרח פנתה לרשויות בדרישה שיפעלו בדחיפות להקמת מסגרות חינוך לילדים בגיל הרך בירושלים המזרחית, אשר יאפשרו להעניק לילדים אלה את מה שהם זכאים לו כדין.[22]

החשיבות של חינוך בגיל הרך ידועה, והמחסור בגנים בשכונות בהן חיים ילדים אלה קיים לצד מחסור חמור בתשתיות, בגנים ציבוריים ובמשחקיות. קיימת פעילות מועטה, אם בכלל, של חינוך בלתי פורמלי. משפחות רבות טרודות בקשיי פרנסה ומתמודדות עם מצוקה גדולה. ילדים רבים כמעט ואינם נחשפים בסביבתם הטבעית לחוויות לימוד, להזדמנויות לשחק בצורה בטוחה ולהעשרה. כתוצאה מכך התפתחותם של ילדים רבים נפגעת משמעותית.

4. פרויקטים יהודיים מאסיביים בלב שכונות פלסטיניות, במקום כיתות

אל מול המחסור המוסיף וגדל בכיתות לימוד בשטחי ירושלים המזרחית מקודמות באופן שוטף יוזמות ישראליות לבנייה ישראלית-יהודית באותם שטחים ממש. להלן כמה דוגמאות עדכניות של פרויקטים שקודמו בשנה האחרונה:

▪ א-טור: מכללה צבאית - כן, מבני ציבור - לא

שכונת א-טור סובלת ממחסור חריף במבני מגורים ובמבני ציבור, לרבות בתי ספר. בסמוך לשכונה יועד שטח נרחב לצרכי ציבור. ביולי 2012 אישרה הוועדה המחוזית לתכנון ובנייה תוכנית להקמתו של מתחם חינוכי גדול בן 11 דונמים במקום, והפקידה אותה להתנגדויות הציבור. התוכנית לא נועדה לענות על צרכי החינוך של שכונת א-טור או להוספה של ולו של מבנה חינוך אחד לשכונה; מדובר במתחם גדול בו מתוכננת לקום מכללה צבאית לקצונה הבכירה של צה"ל, תוכנית המקודמת בידי עיריית ירושלים, הרשות לפיתוח ירושלים ומשרד הביטחון.

▪ אל-עיסאוויה וא-טור: גן לאומי - כן, מבני ציבור - לא

ועד שכונת אל-עיסאוויה בשיתוף עם עמותת במקום ותושבי חלת אל־עין שבשכונת א-טור השקיעו ממיטב כספם משך שנים, על מנת להכין בעצמם תוכניות מתאר לשכונותיהן, לאור מחדל העירייה לקדם תוכניות הולמות לאזור. העירייה בירכה על המהלך, אך שבה ודרשה מתושבי השכונות פעם אחר פעם שינויים רבים בתוכניות,

הכרוכים במימון רב נוסף. על אף מצג זה של שיתוף פעולה מצד העירייה, הופתעו תושבי השכונות כאשר בשלהי 2011 המליצה זו על תוכנית אחרת: הכרזתו של גן לאומי "מורדות הר הצופים", ביוזמתם של רשות הטבע והגנים והרשות לפיתוח ירושלים.

הגן הלאומי המתוכנן מצוי בשטח שבין שתי השכונות ומהווה את עתודות הקרקע שלהן. הקמתו, עלולה לחנוק אותן ולפגוע קשות באפשרות לתת מענה למחסור בבתי הספר, גני ילדים, מרכז נוער, בנייני ציבור וגן קהילתי, אותם ביקשו התושבים להקים בתוכניות המתאר שהכינו. תושבי א-טור ואל-עיסאוויה, ביחד עם שישה ארגונים, חברו למאבק בהכרזתו של גן זה, שאין בו ערכי טבע, נוף או היסטוריה משמעותיים שמצדיקים את הכרזתו ככזה, בוודאי על רקע צרכי השכונות ביניהן הוא ממוקם.[23]

▪ סילואן: מרכז מבקרים לתיירות יהודית - כן, מבני ציבור - לא

בימים אלו מואצת תוכנית לשינוי ייעוד בכביש הכניסה לוואדי חילווה שבשכונת סילואן הבנויה בצפיפות: משטח ציבורי מיוחד, עבור מבני מוסדות ציבור ותיירות. באזור אין ולו בית ספר עירוני אחד או גן חובה אחד המיועדים לתושבים הפלסטינים, אולם, התוכנית אינה מיועדת לשרת את שכונת סילואן. מטרתה לקדם את הקמתו של מרכז מבקרים ענק בהיקף בינוי של מעל 16,600 מ"ר במתחם המכונה "חניון גבעתי", שיהווה חלק מהגן הלאומי "עיר דוד" הסמוך.[24] עיריית ירושלים לא הסתפקה בהמלצה על התוכנית; ראש העירייה ברקת הגדיל לעשות ובאופן חריג הגיע לישיבת הוועדה המחוזית כדי לסמוך את ידיו על קידומה של תוכנית זו.

▪ ראס אל עמוד: קריית חינוך - כן, לאוכלוסייה יהודית

באזור שבין ראס אל עמוד לאבו דיס, בקצה גבול השיפוט העירוני, מקדמת עיריית ירושלים תוכנית לשכונת מגורים של כ-230 יחידות דיור בשטח של 97.5 דונם. שכונה זו עתידה לכלול גם קריית חינוך בשטח של שישה דונמים אשר תכלול בית ספר יסודי וארבעה מבני גנים, בנוסף על מבני ציבור נוספים דוגמת מרכז קהילתי ותחנה לבריאות המשפחה. אולם, תוכנית זו אינה מיועדת לקידום צרכי הדיור והחינוך של עשרות אלפי הפלסטינים הדרים בסמיכות לה בשכונות הירושלמיות ראס אל עמוד וג'בל מוכבר; מדובר בתוכנית להמשך התרחבותה של התנחלות "קדמת ציון", שבלב האזור הפלסטיני. תוכנית זו הוקפאה בשנת 2009 בהוראת היועץ המשפטי של העירייה דאז, אשר תהה מדוע בחרה העירייה להגיש את התוכנית אף שאיננה נוהגת להגיש תוכניות הנוגעות לקרקעות פרטיות ולשכונות מגורים. פרסומים מהשנה האחרונה, עם זאת, מעידים על כוונה להוסיף ולקדמה.[25]

ב. אפליה עמוקה בתקני כוח אדם מקצועי בבתי הספר

בצידו של הפער העמוק בתשתיות הפיזיות של מוסדות החינוך בירושלים המזרחית לעומת אלה שבעיר המערבית, קיימים פערים עצומים גם במערך כוח האדם המקצועי ובאיכות החינוך בין מזרח העיר ומערבה. הפערים במערך הייעוץ החינוכי הם דוגמה לכך.

כפי שמתאר משרד החינוך, "מטרת הייעוץ החינוכי היא לסייע לתלמיד כפרט ולבית-הספר כמערכת חברתית-ארגונית להגיע לתפקוד מיטבי ולמיצוי יכולתם, באווירה תומכת ומקבלת".[26] הייעוץ המקצועי הוא זה שאמור להטות אוזנו לצרכיו של התלמיד. הוא האמון על מתן הכוונה לתלמידים הנדרשים לה ועל תמיכה ועידוד לטובת מיצוי הפוטנציאל הגלום בהם.[27]

העוני, האפליה וההזנחה בירושלים המזרחית תורמים לשורה של תופעות חברתיות קשות שפושות בה ופוגעות בילדיה: פגיעה במערכת המשפחתית, גילויי אלימות במשפחה, ירידה בתפקוד הילדים, שיעורי נשירה גבוהים ממערכת החינוך וכניסה מוקדמת לשוק העבודה השחור.[28] אפשר היה לצפות כי לאור זאת יורחב מערך הייעוץ החינוכי בירושלים המזרחית, אך לא כך הדבר.

בשנת הלימודים החולפת היו במערכת החינוך הרשמית במזרח העיר 21 יועצים בלבד, בהיקפי משרה שונים, שהיו אמונים להטות אוזן לכ-42,500 תלמידים,[29] דהיינו - יועץ אחד ליותר מ-2,000 תלמידים. באותה עת, הועסקו במערכת החינוך במערב ירושלים למעלה מ-250 יועצים חינוכיים עבור מספר קרוב של תלמידים - יותר מפי 12 יועצים חינוכיים מאלו שבמזרח העיר.

סילואן כדוגמה: על פי נתונים רשמיים שנמסרו לעמותת עיר עמים מעיריית ירושלים, לכ-4,603 הילדים הלומדים בחינוך הרשמי בשכונת סילואן זמינים יועץ חינוכי אחד ושלושה פסיכולוגים בלבד.[30]

ביולי 2011 פנו עיר עמים והאגודה לזכויות האזרח לשר החינוך, בדרישה לתת מענה למחסור העמוק ביועצים חינוכיים בירושלים המזרחית. הפנייה המנומקת נענתה במענה לאקוני ומקומם של מנכ"ל משרד החינוך, לפיה "אנו נבדוק את הטענה במסגרת סדרי העדיפויות בקידום מערכת החינוך במזרח העיר ובעיקר על בסיס שיקולים חינוכיים וכוח אדם מתאים". העמותות פועלות כעת לנקיטת צעדים משפטיים נוספים בסוגיה.

ג. אפליה בתקצוב הניהול השוטף של בתי הספר

תקציבי הניהול השוטף מטעם עיריית ירושלים נועדו לממן את ההוצאות היומיומיות של ניהול מוסדות החינוך, כגון תשלומי חשמל ומים, שכפולי דפים, תחזוקה שוטפת, חומרי ניקוי וכו'. אולם הסכומים שמקצה העירייה לבתי הספר בירושלים המזרחית אינם מספיקים על מנת להפעילם ברמה נאותה, שתאפשר סביבת לימודים נוחה ומעשירה לתלמידיהם. בין היתר, בתי ספר מנותקים מאספקת מים בשל חובות תשלום; אינם מחממים או מקררים את הכיתות בעונות השנה השונות בשל היעדר תקציב לשלם לחברת החשמל; אינם מצליחים לעמוד בתנאים סניטריים סבירים; מורים לא יכולים להדפיס דפי עבודה לתלמידים; וחסר ציוד חיוני ללימודי העשרה בתחומי הרווחה החינוכית והוראת המדעים.

בעקבות עתירות מנהליות שהגישה האגודה לזכויות האזרח, הסכימה עיריית ירושלים כי התקציב הקיים לא עונה על הצרכים של התלמידים הרבים בירושלים המזרחית. העירייה הודיעה לבית המשפט כי תוסיף לתקציב בתי הספר בירושלים המזרחית סך של כ-4,500,000 ש"ח, באופן הדרגתי על פני שלוש שנים: בתקציב של שנת 2011 נוספו 1,500,000 ש"ח, בתקציב של שנת 2012 נוספו 1,800,000 ש"ח נוספים (לרבות תוספת של 300,000 ש"ח בגין גידול טבעי של האוכלוסייה), ובשנת 2013 אמורים להתווסף 1,500,000 ש"ח.

ד. בדרך לבית הספר: שעות בדרכים

גם דרכם של ילדי ירושלים המזרחית לבית הספר רצופה חתחתים. העירייה מחויבת לספק הסעות לתלמידים מגן חובה ועד כיתה ד', במידה שביתו של התלמיד נמצא במרחק העולה על שני ק"מ מבית הספר בו הוא שובץ ללימודים, ומכיתה ה' עד סיום י"ב לתלמידים אשר ביתם נמצא במרחק העולה על שלושה ק"מ מבית הספר בו הם לומדים.[31]

בירושלים המזרחית רבים התלמידים הנזקקים להגיע בהסעה ללימודים משום שבתי ספר בשכונתם מלאים עד אפס מקום. מנתונים שהתקבלו מעיריית ירושלים עולה כי כיום משתמשים במערך ההסעות לבתי הספר בירושלים המזרחית 6,314 תלמידים.[32] מניתוח הנתונים עולה כי מתוך 2,900 התלמידים המשתמשים בשירותי הסעה בשכונות שבתוך גדר ההפרדה, 1,900 הם תלמידים בגילאי גן חובה עד כיתה ד'.

למעלה ממחצית התלמידים המשתמשים בהסעות (3,414) הם תושבי השכונות הירושלמיות שמעבר לגדר ההפרדה, אשר מידי יום מגיעים למחסום ומשם נוסעים לבתי ספר בשכונות שבתוך הגדר.

משך ההגעה לבית הספר לילדים אלו, חלקם רכים בשנים, אורך בין שעה לשעתיים בכל בוקר, ולעתים הם מפסידים בשל כך את תחילתו של יום הלימודים. תלמידים המתגוררים למעלה מעשרה ק"מ מבית הספר נאלצים לקום כל יום בחמש לפנות בוקר, להגיע למחסום קלנדיה או למחסום מחנה הפליטים שועפט, ומשם לעלות על ההסעה הרגילה לבית הספר. משפחות רבות מממנות מכיסן הסעה מהבית אל המחסום, בניגוד לחוזר מנכ"ל משרד החינוך, לפיו התלמידים זכאים להסעות מביתם ללא תשלום.

ה. אחוז הנשירה הגבוה ביותר בארץ - 40%

בסוף שנת 2011 הציג מנח"י נתונים מדאיגים בנוגע להיקף הנשירה ממערכת החינוך בירושלים המזרחית. הנשירה, כך לפי הנתונים, מתחילה כבר בכיתה א'[33]: 166 ילדים, שהיוו 2% מסך 7,702 הילדים בשנתון, לא פקדו באותה השנה את ספסלי בית הספר. אחוז הנשירה עולה בהתמדה בכל שנת גיל, ומגיע ל-5% בכיתה ח'. בשנות התיכון מספר זה מכפיל, משלש ומרבע את עצמו: אחוז הנושרים בכיתה ט' עמד על 10%, בכיתה י' על 17%, בכיתה י"א על 30% ובכיתה י"ב הגיע מספר הילדים לשנתון שאינם לומדים במסגרות חינוכיות ל-40%.

ממוצע הנשירה של תלמידי כיתות ז'-י"ב בירושלים המזרחית עומד על 17.3%. לשם השוואה, הנשירה הממוצעת בקרב המגזר הערבי בישראל בכיתות אלו היא 6.2%, ובקרב המגזר היהודי בישראל 4.2%. כלומר, אחוז הנשירה בירושלים המזרחית גדול מפי ארבעה מזה שבמגזר היהודי בישראל.

למרות שהנתונים החריפים היו צריכים להצדיק העדפה מתקנת לטובת ירושלים המזרחית, קיימת אפליה גם בהתמודדות עם תופעת הנשירה בשני חלקי העיר. לדוגמה, מרכזי מל"א (מרכז לימודי אחר) נועדו למנוע נשירה גלויה וסמויה, ומערכת השעות בהם מותאמת לכל תלמיד לפי צרכיו. בעוד שבירושלים המערבית הופעלו בשנה שעברה 16 מרכזי מל"א, בירושלים המזרחית הופעלו רק חמישה מרכזים. זאת, כאשר בחינוך הרשמי בשני חלקי העיר לומדים תלמידים במספר דומה. נוסף על כך, בעוד שבמערב ירושלים היו 71 כיתות שח"ר (שירותי חינוך ורווחה) בשנת 2011, רק שלוש כיתות כאלה היו קיימות בירושלים המזרחית.[34] לעומת 13.5 תקנים של קציני ביקור סדיר במערב ירושלים, רק שלושה תקנים תוקצבו למזרח העיר, מתוכם אוישו בשנה שעברה רק תקן וחצי.[35]

ו. פריחתם של בתי ספר לא רשמיים ללא פיקוח ראוי

בעשור האחרון גדל כמעט פי 14 מספרם של התלמידים בבתי הספר במעמד מוכר שאינו רשמי בירושלים המזרחית. בשנת הלימודים שהחלה בספטמבר 2001 עמד מספר התלמידים בבתי ספר אלה על כ-2,000, ואילו בשנת הלימודים שחלפה הוא הגיע ל- 28,280[36] .

מהו בית ספר מוכר שאינו רשמי? בתי ספר אלו אינם בבעלות המדינה, אלא בבעלות גופים פרטיים (למטרות רווח או שלא למטרות רווח). הם פועלים תחת רישיון והכרה של משרד החינוך, וממומנים באופן נרחב על ידי משרד החינוך ולאחרונה גם על ידי הרשויות המקומיות (במקרה זה עיריית ירושלים). הרשויות מפקחות עליהם באופן חלקי והם רשאים למיין תלמידים (אולם לא להפלותם) ולגבות תשלום מההורים.[37]

מגמה כללית של גידול בחינוך המוכר שאינו רשמי קיימת בכל הארץ, אך גם נוכח מגמה זו - מימדי הגידול בירושלים המזרחית חריגים. הגידול העצום נובע מהמחסור האדיר בכיתות לימוד בחינוך הרשמי, מחזרתם אל העיר של רבים מתושביה אחרי בניית גדר ההפרדה, מהמימון הכספי המשולש לעמותות המפעילות את בתי הספר הללו (משרד החינוך, עיריית ירושלים וההורים), וגם מאי שביעות רצונם של הורים ממערכת החינוך הרשמית או מחוסר רצון להשתייך אליה.

רק חלק קטן מהגידול במספרם של בתי הספר המוכר שאינו רשמי נובע מבחירה מכוונת של ההורים בחינוך איכותי יותר. על בתי ספר נבחרים אלו נמנים בתי ספר כנסייתיים או ייחודיים, בהם לומדים על פי מערכת החינוך של מדינות זרות כגון מערכת החינוך האמריקאית, האנגלית או הצרפתית, בשילוב תוכנית הלימודים המקומית. בתי ספר אלו נחשבים טובים ויוקרתיים, והתחרות להתקבל אליהם גדולה. לומדים בהם בדרך כלל ילדים משכבות אוכלוסייה מבוססות יחסית בירושלים המזרחית, אשר הוריהם יכולים להרשות לעצמם את התשלום הגבוה הכרוך בהם.

רובו של הגידול במספר בתי הספר המוכרים שאינם רשמיים, נובע מצמיחתן בשנים האחרונות של עמותות רבות שנכנסו לוואקום הקיים במערכת החינוך בעיר המזרחית. בבתי הספר שלהן לרוב לא ניתן דבר מעבר למערכת שיעורים מינימלית, הם נמצאים בדרך כלל במבנים שאינם מותאמים לסטנדרטים שהולמים תנאי בתי ספר, ומעסיקים מורים שלא בהכרח מלמדים מקצועות שהוכשרו להם, אם בכלל.

הפיקוח מצד משרד החינוך ועיריית ירושלים על בתי הספר הללו הינו דל. במוסדות החינוך הרשמי בירושלים המזרחית פועלים חמישה מפקחים, לעומת 16 מפקחים במערבה. במוסדות החינוך המוכר שאינו רשמי הפער בין שני חלקי העיר גדול בהרבה: פועלים בהם חמישה מפקחים בירושלים המזרחית - אשר ארבעה מהם הינם אותם מפקחים של החינוך הרשמי - בעוד שבמערב העיר פועלים בחינוך המוכר שאינו רשמי בלבד, 26 מפקחים.[38]

בהיעדר מספר מספק של מפקחים, הפיקוח על החינוך המוכר שאינו רשמי מסתכם לרוב במתן חוות דעת חד פעמית של המפקחים לצורך עצם ההכרה בבית הספר מטעם משרד החינוך.[39] המחסור בפיקוח גורם לאי מתן מענה ראוי לפניות הורים בדבר תשלומים מופקעים שנדרשים מהם, ולהענשת הילדים בגין אי תשלום זה, למשל על ידי עיכוב בהענקת תעודות עד להסדרת התשלום. הפיקוח המצומצם מביא גם לעיכובים של חודשים בקבלת ההכרה במוסד ובעיכוב בבדיקות בטיחות ותיקון הליקויים שנתגלו בבדיקות קודמות.

מבקרת עיריית ירושלים הצביעה כבר לפני שמונה שנים על כך "שבפועל לא קיים פיקוח (פדגוגי ואחר) של העירייה על מוסדות החינוך המוכרים שאינם רשמיים במזרח העיר".[40] למרות זאת, לא חל מאז כל שיפור או שינוי שהוא - לא במספר המפקחים ולא באיכות הפיקוח. הדברים מקבלים משנה תוקף לנוכח הגידול העצום במספר המוסדות המוכרים שאינם רשמיים בעשור החולף.

ז. התערבות בתכני הלימוד

עד הסכמי אוסלו, תוכנית הלימודים בירושלים המזרחית הייתה תוכנית הלימודים הירדנית. מאז הסכמים אלו, מזה יותר מ-15 שנים, מופעלת בירושלים המזרחית תוכנית הלימודים של הרשות הפלסטינית.[41] הפעלתה של תוכנית הלימודים של הרשות הפלסטינית בירושלים המזרחית אינה נתמכת רק בהסכם המדיני שנחתם, אלא גם במעמדה של הזכות לחינוך במשפט הבינלאומי, לרבות באמנות בינלאומיות רבות שישראל חתמה עליהן ואשררה אותן.[42] מעמד זה מבוסס על זכותה של כל קהילה לתוכנית לימודים התואמת את מורשתה, זהותה ותרבותה.

מזה שנים, נוהג מנח"י להעביר לבדיקת בודק חיצוני את ספרי הלימוד של מוסדות החינוך הרשמי בירושלים המזרחית, להסיר מהם תכנים שונים ולהדפיסם מחדש. על פי דוח של מרכז המידע והמחקר של הכנסת, "מנח"י מעבירה את הספרים המתקבלים מן הרשות הפלסטינית לקריאה של בודק חיצוני, והוא אמור לסמן כל קטע שיש בו הסתה נגד ישראל והיהודים".[43] במקביל, מעביר מנח"י הנחיה לבתי הספר לעשות שימוש רק בספרים שנבדקו על ידו.

מדו"ח ועדת מסירת עבודות תכנון של עיריית ירושלים,[44] עולה כי בדיקת הספרים מתבצעת באמצעות גורם חיצוני למשרד החינוך ולעירייה גם יחד - גוף פרטי, אשר נבחר במכרז של עיריית ירושלים. מידת הפיקוח של משרד החינוך והעירייה על הגורם הפרטי, כמו גם הקריטריונים החינוכיים-מקצועיים לבדיקת הספרים בנושא, אינם ידועים. בהחלטתה של ועדת העירייה בנושא המכרז אף צוינו הנימוקים להמלצה על הגורם הנבחר לשנת הלימודים הנוכחית: "הספק הנבחר הוא הספק הזול ביותר".

האצלת סמכויות הנוגעות לתחום רגיש ושנוי במחלוקת כל כך לידיו של גוף פרטי הינה פסולה. קל וחומר כאשר הקריטריון היחיד המצוין לבחירתו של גורם בעל תפקיד זה הנו מחירו הזול ביותר.

ואכן, בחינה ראשונית של השינויים המתבצעים בספרי הלימוד הינה מדאיגה. מר פארס חאלס, יו"ר ועד ההורים בסילוואן, הוביל עבודת מיפוי מקפת של התכנים שהוסרו מהספרים בשנת הלימודים החולפת. התכנים שהוסרו מעלים שורה ארוכה של שאלות אודות הגבלת האפשרות של מערכת החינוך בירושלים המזרחית לספר את סיפורה שלה, בפרט בעיר מורכבת כירושלים, אשר מתקיימים בה, בו זמנית, שני נראטיבים לאומיים שונים.

כך, למשל, הוסרו מספר לשון לכיתה ד' התייחסויות שונות לצלאח א-דין ולקרב חיטין בו נאבק בצלבנים. מבדיקתנו את הספרים הרלוונטים בהתייחס לעניין זה, עולה כי בצד

התיאור ההיסטורי שהוסר בחלקו, נמחק כליל גם תיאור ספרותי המהלל את פועלו של צלאח א-דין.[45] דוגמאות אלה עניינן בפרשנות היסטורית תרבותית ואין להם דבר עם הסתה. עבודת המיפוי בהובלת ועד ההורים בסילוואן העלתה דוגמאות נוספות דומות, המעלות את החשש כי אין המדובר בפליטת קולמוס, אלא בניסיון להביא למחיקתו של נראטיב ולפגיעה בזהות לאומית לגיטימית של ילדים אלו. צנזורה זו מוסיפה על מתח החיים בעיר ופוגעת עוד בזכויותיהם הבסיסיות של תושבי ירושלים המזרחית, ובזכותם להקנות לילדיהם את החינוך המתאים לתרבותם, על פי הנראטיב הלאומי שלהם.

סוף דבר: זו לא טעות, זו מדיניות

מאז שהוגשו העתירות הרבות שעסקו בנושא החינוך בירושלים המזרחית, ניכר כי במחלקת מבני הציבור בעירית ירושלים וכן במחלקת תכנון פיזי במנח"י ישנו ניסיון כן וראוי להתמודד עם הצורך לתת מענה למחסור בכיתות. ניתן יהיה לרפא חלק מחוליי המערכת באמצעות בניית כאלף כיתות לימוד, אשר יענו על צרכי האוכלוסייה ויחליפו מאות כיתות קיימות ששוכנות במבנים בלתי תקניים. על רקע חשיבות העניין, ולאור הרצון הטוב ביסודו, אין אלא לתהות בדבר המקור למחסור הגדל והולך בכיתות הלימוד בירושלים המזרחית.

בירור התמונה הרחבה יותר, זו של המדיניות הכוללת של ישראל כלפי ירושלים המזרחית, יכול לספק את התשובה: ראשיתו של המחסור בכיתות לימוד בירושלים המזרחית נעוץ במדיניות התכנון המפלה שמנהיגה ישראל בירושלים המזרחית מאז סיפוחה בשנת 1967. מתוך 70,500 דונמים של העיר המזרחית וסביבותיה אשר סופחו לירושלים ביוני 1967, הופקעו למעלה מ-24,500 על ידי ממשלת ישראל לצרכי ציבור. אולם, רובן המכריע של הקרקעות המופקעות שימשו להקמת שכונות יהודיות.[46]

ביחס לשטחים שלא הופקעו, מיעטו רשויות התכנון הישראליות לתת מענה לצרכים התכנוניים של האוכלוסייה הפלסטינית בירושלים המזרחית ולקדם תוכניות לבנייה חדשה בהיקף ניכר, שיענה על צרכי האוכלוסייה. מתוך 46,000 הדונמים שנותרו בבעלות תושבי העיר הפלסטינים, אושרו תוכניות - מכוחן ניתן להוציא היתרי בנייה ולאשר בנייה בפועל - רק על כ-24,700 דונמים.[47] השטח שנקבע בתוכניות להקמת מבני חינוך היה מצומצם מלכתחילה,[48] ולעתים תכופות היה בעל מאפיינים שהקשו על פיתוחו.

מעט השטחים אשר נותרו זמינים לשימוש האוכלוסייה הערבית והוגדרו בתוכניות כמיועדים לצרכי החינוך דורשים הליכים קרקעיים סבוכים על מנת שניתן יהיה להקים בתחומם מוסדות חינוך. הליכים אלו, אשר כוללים הליכי הפקעה או הליכי איחוד וחלוקה של חלקות קיימות מצריכים השקעה תקציבית ניכרת מצד הרשויות.[49]

על כך נוספה בשנים האחרונות מדיניות המקדמת פרויקטים של מתנחלים בליבן של שכונות פלסטיניות ובשטחים הפנויים המעטים שנותרו בהן. בניגוד לאפליה רבת השנים של ירושלים המזרחית שאותה "ירש" ראש העירייה ברקת מקודמיו, ההיענות לדרישות עמותות המתנחלים והאפליה הנוספת של הפלסטינים כתוצאה מכך הן פרי מדיניות שהוא מקדם ביוזמתו וביד רמה.

הזכות לחינוך היא זכות יסוד מלאת תוכן ועומק, והגשמתה אינה נוגע רק לשאלת בנייתן של כיתות נוספות. החינוך הוא התשתית לקיומה של קהילה; הוא המצמיח את דור ההמשך, מאפשר לו לחלום, להתפתח, לשאוף. במדיניות הקיימת, דורות שלמים של בני הקהילה הפלסטינית בירושלים נותרים שקופים, צורכיהם הראשוניים נבלעים בהזנחה פושעת של שנים, באפליה בהקצאת משאבים, ובהעדפת צורכיהם של תושבי העיר האחרים על פניהם. שינוי סדרי העדיפויות חייב להיות מונח על שולחנם של ראש העירייה, ראש מנח"י, שר החינוך והממשלה. מוטלת עליהם החובה והאחריות לבצע תיקון מן היסוד של הכשלים שנעשו עד היום, למען הבטחת חינוך נאות לילדי ירושלים המזרחית.

הערות שוליים

1. מירי אלדבלד ואחרים, ממדי **העוני והפערים החברתיים 2010**, המוסד לביטוח לאומי, נובמבר 2011, בעמ' 24,
http://www.btl.gov.il/Publications/oni_report/Documents/oni2010.pdf.

2. **מערכת החינוך בירושלים המזרחית - המשך מעקב שנתי**, עיר עמים והאגודה לזכויות האזרח, אוגוסט 2011,
http://www.acri.org.il/he/wp-content/uploads/2011/08/EJeducation0811.pdf.

ראו גם: **תעודת עניות: מצב מערכת החינוך בירושלים המזרחית,** עיר עמים והאגודה לזכויות האזרח, אוגוסט 2010,
http://www.acri.org.il/pdf/EJeducation2010.pdf.

3. **מהפכת החינוך של ברקת במזרח ירושלים**, הודעה לעיתונות באתר עיריית ירושלים, אוגוסט 2011,
http://www.jerusalem.muni.il/jer_sys/muni/messages/item_news.asp?msgid=13553&cat=0&sec_id=29.

4. תשובתה של לארה מובארקי, ראש מנח"י מזרח ירושלים, לאגודה לזכויות האזרח מיום 30.7.12.

5. מספר זה כולל, בהתאם להגדרה בטבלת רישום האוכלוסין שנמסרה מעיריית ירושלים, כל ילד שאינו יהודי המתגורר בירושלים.

6. הטבלה מבוססת על תשובות לבקשות חופש מידע של האגודה לזכויות האזרח למנח"י עיריית ירושלים מיום 13.6.12, מיום 18.6.12 ומיום 3.7.12, , אשר נענו ביום 26.6.12, ביום 3.7.12 וביום 9.7.12; ועל עיבוד נתונים משנתון מנח"י 2011-2012, כפי שמופיע באתר עיריית ירושלים.

7. בתי ספר במעמד מוכר שאינו רשמי אינם בבעלות המדינה, אלא בבעלות גופים פרטיים (למטרות רווח או שלא למטרות רווח). הם פועלים תחת רישיון והכרה של משרד החינוך, וממומנים באופן נרחב על ידי משרד החינוך ולאחרונה גם על ידי הרשויות המקומיות (במקרה זה עיריית ירושלים). הרשויות מפקחות עליהם באופן חלקי והם רשאים למיין תלמידים (אולם לא להפלותם) ולגבות תשלום גם מההורים.

8. מבקר המדינה, דוח שנתי 59ב לשנת 2008, מאי 2009, בעמ' 624.

9. תשובתו של סגן ראש עיריית ירושלים פפה אללו לאגודה לזכויות האזרח , 17.7.12.

10. בג"ץ 3834/01 חמדאן נ' עיריית ירושלים ובג"ץ 5185/01 בדריה נ' עיריית ירושלים (לא פורסם, פס"ד חלקי ניתן ביום 29.8.01).

11. בג"ץ 5373/08 אבו לבדה ואח' נ' שרת החינוך ואח' (לא פורסם, ניתן ביום 6.2.2011),
http://elyon1.court.gov.il/files/08/730/053/r07/08053730.r07.htm.

12. שם, בפסקאות 44-45 לפסק דינה של השופטת פרוקצ'יה.

13. שם, בפסקה 56.

14. ראו טבלה עדכנית ליולי 2012 אשר מצורפת כנספח לדוח זה.

15. עיבוד נתונים משנתון מנח"י 2011-2012, כפי שמופיע באתר עיריית ירושלים.

16. ה"ש 9 לעיל.

17. , יובל וורגן, **מערכת החינוך במזרח ירושלים: כיתות לימוד ותוכניות לימודים**, מרכז המידע והמחקר של הכנסת, מאי 2010, בעמ' 4
http://www.knesset.gov.il/mmm/data/pdf/m02507.pdf.

18. שם.

19. הוראות למתקני תברואה, בעמ' 59,
http://www.architecture.org.il/pdf_other/law_halat_hok.pdf.

20. על פי נתונים רשמיים שנמסרו מרישום הגנים במנח"י עיריית ירושלים לאגודה לזכויות האזרח, פברואר 2012.

21. נמסר ממנהלת מנח"י מזרח ירושלים לאגודה לזכויות האזרח בפגישה מיום 7.5.12.

22. פניית האגודה לזכויות האזרח לשר החינוך ומנהל מנח"י מיום 11.3.12.

23. למסמכים רשמיים ולחוות דעת מקצועיות בנושא הגן הלאומי בהר הצופים ראו את אתר המאבק נגד הגן, http://stopscopuspark.org/.

24. תכנית 13542 - מתחם קדם "חניון גבעתי", שהוגשה על ידי "מעלה בית דוד" - חברה הנמצאת בשליטת עמותת אלע"ד.

25. ניר חסון ועקיבא אלדר, **ברקת מקדם הקמת שכונה יהודית ליד אבו דיס**, הארץ, 3.4.2012
http://www.haaretz.co.il/news/politics/1.1678015

26. עדנה דשבסקי, **סטנדרטים לפרקטיקה המקצועית בייעוץ חינוכי**, משרד החינוך,2009, בעמ' 7.

27. אתר אגף ייעוץ-שפ"י - משרד החינוך, תיאור תפקידי הייעוץ החינוכי בבית הספר.

28. **זכויות אדם בירושלים המזרחית: עובדות ונתונים**, האגודה לזכויות האזרח, מאי 2010
http://www.acri.org.il/he/wp-content/uploads/2011/03/eastjer2010.pdf

29. תשובתה של מנהלת אגף ייעוץ שפ"י במשרד החינוך מיום 25.10.11.

30. תשובתה של מנהלת מנח"י מזרח ירושלים לעיר עמים מיום 3.07.2012.

31. סעיף 2.4א לחוזר המנכ"ל מספר 3.3-5 של משרד החינוך, הסעות תלמידים ועובדי הוראה למוסדות חינוך רשמיים.

32. תשובת מנח"י עיריית ירושלים מיום 17.6.12 לפניית האגודה לזכויות האזרח.

33. מצגת שהגיש מנח"י לוועדת החינוך של העירייה בסוף שנת 2011.

34. שם.

35. נתונים על קציני ביקור סדיר מאתר עיריית ירושלים; פגישת האגודה עם מנח"י מיום 7.5.12.

36. **מערכת החינוך הערבית בירושלים**, מכון ירושלים לחקר ישראל, 2011; שנתון מערכת החינוך הערבי בירושלים לשנת תשע"ב 2012; ונתוני שנתון מנח"י 2012-2011.

37. חוק לימוד חובה, התש"ט-1949; חוק זכויות התלמיד, התש"ס-2001; חוק חינוך ממלכתי (תיקון מס' 7), התשס"ז-2007 (מיום 30.5.2007) "חוק נהרי".

38. נתונים אלו הינם עיבוד של מידע שהועבר לעיר עמים ולאגודה לזכויות האזרח מסו־פיה מינץ, הממונה על יישום חוק חופש המידע במשרד החינוך, במכתביה מהתאריכים 29.08.2011, 03.06.2012. יוער, כי שניים מ-26 המפקחים על החינוך המוכר שאינו רשמי במערב ירושלים הינם גם מפקחים הפועלים במוסדות החינוך הרשמי.

39. יובל וורגן, **החינוך במזרח ירושלים**, מרכז המחקר והמידע של הכנסת, 2006, בעמ' 3
http://www.knesset.gov.il/mmm/data/pdf/m01568.pdf

40. מבקרת עיריית ירושלים, מערכת החינוך במזרח העיר, דוח ביקורת לשנים 2003-2004 כרך ב'.

41. בנושא הנסיון להחיל את תוכנית החינוך הישראלית, ראו: **מערכת החינוך במזרח ירוש־לים: כיתות לימוד ותוכניות לימודים**, ה"ש 17 לעיל. (מאי 2010). על פי דוח זה, בתי הספר הרשמיים מוסיפים לתוכנית הלימודים את הוראת השפה העברית.

42. ביחס למעמדה של הזכות לחינוך, ראו סעיף 26 להכרזה האוניברסלית לזכויות האדם של האו"ם (1948); סעיף 13 לאמנה בדבר זכויות כלכליות, חברתיות ותרבותיות (1966); סעיף 27 לאמנה הבינלאומית בדבר זכויות אזרחיות ופוליטיות, 1966; סעיף 29 לאמנה בדבר זכויות הילד, 1989, ועוד.

43. יובל ורגן, **טענות בדבר שימוש בתוכניות לימודים ובחומרי לימוד לא מאושרים במער־כת החינוך בכלל ובמגזר הלא-יהודי (כולל מזרח-ירושלים) בפרט**, מרכז המחקר והמידע של הכנסת, מרץ 2011, בעמ' 13.
http://www.knesset.gov.il/mmm/data/pdf/m02913.pdf.

44. דו"ח מס' 143, ועדת מסירת עבודות תכנון של עיריית ירושלים, 25.06.12.

45. דוגמת הציון כי צלאח א-דין מנע את הגעת הצלבנים לטבריה תוך שימוש בשריפת עצים באזור.

46. **מורה נבוכים לסוגית הריסת בתים בירושלים המזרחית**, עיר עמים, 2009.

47. שם.

48. **מלכוד תכנוני: מדיניות תכנון, הסדר קרקעות, התרי בניה והריסת בתים בירושלים המזרחית**, עמותת במקום ועמותת עיר שלם, 2004, בעמ' 27-29.

49. **משבר התכנון בירושלים המזרחית - כיצד להבין את תופעת הבנייה הבלתי חוקית**, המשרד לעניינים הומניטאריים של האו"ם (OCHA), אפריל 2009, בעמ' 7-8
http://www.ochaopt.org/documents/ocha_opt_planning_crisis_east_jerusalem_april_2009_hebrew.pdf

פרויקטים שהושלמו

מס' ה.ת.	שם הפרוייקט	סמל מוסד+ תב"ע	מס' מצב	מס' כיתות	שכונה	סוג מבנה	סטטוס עדכני
494א	בי"ס לחינוך מיוחד אלאמל בעיסאוויה - תוספת כיתות בקומה נוספת בית ספר קיים	128033 2/2316	בבניה	7	עיסוויה	בית ספר	הסתיים ואוכלס 09/2011
583	בי"ס א'-ח' לבנות באום טובא	118042 2302א/ צ19	בבניה	24	אום-טובא	בית ספר	הסתיים ואוכלס 12/2011
586	גן ילדים באום טובא	977181 2302א/ צ19	בבניה	2	אום-טובא	גן ילדים	הסתיים ואוכלס 12/2011
	סה"כ			33			

פרויקטים בבניה

מס' ה.ת.	שם הפרוייקט	סמל מוסד+ תב"ע	מס' מצב	מס' כיתות	שכונה	סוג מבנה	סטטוס עדכני
595	כיתות גן ילדים בבית חנינא מגרש 9	7469	בבניה	6	בית חנינא	גן ילדים	מתוכנן להיפתח לקראת שנת הלי־מודים הקרבה - צפי אכלוס לפני 09/2012
559	בי"ס מקיף ב' ראס אל עמוד 2 לבנים	183228 2/2668	בבניה	24	ראס אל עמוד	בית ספר	מצוי בטיפול המחלקה להסדרי תנועה בגלל סוגיית דרך הגישה וכן בבדיקת רשות העתיקות. מתו־כנן להיפתח במהלך שנת הלימו־דים הקרבה - צפי אכלוס 12/2012
	בי"ס יסודי ראס אל עמוד - שיפוץ מבנה בי"ס עמל	3085 באחריות מנח"י	בבניה	9	ראס אל עמוד	שיפוץ בית ספר	מבנה באיזור מגורים שהצ־ריך אישור שימוש חורג. מתוכנן להיפתח במהלך שנת הלימודים הקרבה - צפי אכלוס 01/2013

מס' ה.ת.	שם הפרוייקט	סמל מוסד+ תב"ע	מס'	מצב	מס' כיתות	שכונה	סוג מבנה	סטטוס עדכני
590	גנ"י במגרש 11+8 בבית חנינא	4 1 1 8 7 9 7464+7465		בבניה	4	בית חנינא	גן ילדים	מתוכנן להיפתח במהלך שנת הלימודים הקרבה - צפי אכלוס 12/2012-01/2013
591	בי"ס יסודי בית חנינא מגרש 6	7466 347187		בבניה	24	בית חנינא	בית ספר	צפי אכלוס 09/2013
592	בי"ס מקיף לבנות בבית חנינא מגרש 10	7469 347179א		בבניה	24	בית חנינא	בית ספר	בבדיקת רשות העתיקות. צפי אכ־לוס 09/2013
	סה"כ				91			

פרויקטים בתכנון וביצוע

מס' ה.ת.	שם הפרוייקט	סמל מוסד+ תב"ע	מס'	מצב	מס' כיתות	שכונה	סוג מבנה	סטטוס עדכני
593	בי"ס יסודי בשוע־פאט מגרש י"ב	3456 353458א		בתכנון	18	שועפאט	בית ספר	בהליך ביצוע בעיריה:מתוקצב בידי משרד החינוך. מכרז צפוי עד 10/2012, יחד עם ה.ת 594
594	גן ילדים בשועפאט מגרש כ"ט (צמוד למגרש י"ב)	3456 978239א		בתכנון	2	שועפאט	גן ילדים	בהליך ביצוע בעיריה: מתוקצב בידי משרד החינוך. מכרז צפוי עד 10/2012, יחד עם ה.ת 593
596	בי"ס יסודי 12א-טור מגרש 3	308 353607		בתכנון	12	א-טור	בית ספר	בהליך ביצוע בעיריה: תוכניות אושרו במשרד החינוך, מכרז צפוי עד 09/2012
597	גנ"י בא-טור חלקה 5	3085 978247		בתכנון	4	א-טור	גן ילדים	בהליך ביצוע בעיריה: תוכניות אושרו במשרד החינוך, מכרז צפוי עד 09/2012
598	בי"ס לחינוך מיוחד בבית חנינא מגר־שים 11א+11ב	347161 +7643 7643א		בתכנון	15	בית חנינא	בית ספר	בהליך ביצוע בעיריה: סוגיות הק־שורות במיקום המגרש נפתרו, מכרז צפוי עד 09/2012
464	בי"ס מיוחד בכרייה אלוון - תוספת כי־תות	128041 2612/2		בתכנון	12	ואדי ג'וז	בית ספר	הרחבת בית ספר לצד מעון יום שיקומי. פגישות עם מנהלת המעון למציאת אלטרנטיבה לדרך גישה. בבירור מול המחלקה להסדרי תנועה.
585	בי"ס תיכון לבנים שועפאט - תוספת כיתות	148155 3456א/ט		בתכנון	14	שועפאט	בית ספר	מתוקצב בידי משרד החינוך. מכרז צפוי עד 09/2012

מס׳ ה.ת.	שם הפרוייקט	סמל מוסד+ תב״ע	מס׳	מצב	מס׳ כיתות	שכונה	סוג מבנה	סטטוס עדכני
600	גנ״י (2 כיתות) ואדי ג׳וז	3533	6320	בתכנון	2	ואדי ג׳וז	גן ילדים	תוכניות מאושרת. עבודה על הליך ההפקעה בעיצומה. צפי למכרז - בחודשים הקרובים
601	בי״ס יסודי 18 כי־תות בואדי ג׳וז	3533	6320	בתכנון	18	ואדי ג׳וז	בית ספר	תוכניות מאושרת. עבודה על הליך ההפקעה בעיצומה. צפי למכרז - בחודשים הקרובים
602	חט״ב עיסוויה בנות- תוספת 12 כיתות	193003		בתכנון	12	עיסוויה	בית ספר	מצוי בעבודת צוות המתכננים. צפי למכרז בחודשים הקרובים.
604	בי״ס יסודי מעורב בבית צפאפא	3855		בתכנון	24	בית צפאפה	בית ספר	לא עלה בידינו לקבל מידע עדכני. בעבר נמסר כי ישנו צפי למכרז.
607	בי״ס תיכון מעו־רב בית צפאפא - הרחבת בית ספר קיים			בתכנון	18	בית צפאפה	בית ספר	מצוי בעבודת צוות המתכננים. ישנה סוגייה הקשורה לקווי בניין במקום.
608	גנ״י בבית חנינא מגרש 11	7462א		בתכנון	2	בית חנינא	גן ילדים	יקודם במודל של תכנון ביצוע עם מחלקת משק בעיריה; בשלבי פנייה לקבלנים לקראת מכרז תכ־נון וביצוע
609	גנ״י בבית חנינא מגרש 8	7469		בתכנון	3	בית חנינא	גן ילדים	יקודם במודל של תכנון ביצוע עם מחלקת משק בעיריה; בשלבי פנייה לקבלנים לקראת מכרז תכ־נון וביצוע
610	גנ״י לחינוך מיוחד בבית חנינא מגרש 10	7463		בתכנון	3	בית חנינא	גן ילדים	יקודם במודל של תכנון ביצוע עם מחלקת משק בעיריה; בשלבי פנייה לקבלנים לקראת מכרז תכ־נון וביצוע
611	גנ״י בשועפאט מגרש 4	6431		בתכנון	2	שועפאט	גן ילדים	יקודם במודל של תכנון ביצוע עם מחלקת משק בעיריה; בשלבי פנייה לקבלנים לקראת מכרז תכ־נון וביצוע

מס' ה.ת.	שם הפרוייקט	סמל מוסד+ מס' תב"ע	מצב	מס' כיתות	שכונה	סוג מבנה	סטטוס עדכני
613	גני ילדים בבית חנינא מגרש 10		בתכנון	2	בית חנינא	גן ילדים	יקודם במודל של תכנון ביצוע עם מחלקת משק בעיריה; בשלבי פנייה לקבלנים לקראת מכרז תכ־נון וביצוע
614	גני ילדים בבית חנינא מגרש 3		בתכנון	2	בית חנינא	גן ילדים	יקודם במודל של תכנון ביצוע עם מחלקת משק בעיריה; בשלבי פנייה לקבלנים לקראת מכרז תכ־נון וביצוע
619	גני ילדים אל צלעה	2683א'/ ב'	בתכנון	2	ג'בל מוכבר	גן ילדים	נבחר מתכנן והחל תכנון. במקביל, מתנהל הליך הפקעה ביחס למג־רש ב'
621	אלתורי לבנות	1864א'	בתכנון	6	אבו טור	בית ספר	נבחר מתכנן והחל תכנון.
	סה"כ			173			
פרויקטים במנח"י (לפני אגף מבני ציבור) ובשלבי הפקעה							
	אל צלעא - ג'בל מוכאבר גן ילדים (מגרש ב)	2683א	מנח"י	2	ג'בל מוכאבר	גן ילדים	הליך הפקעה בבית המשפט - לה־ליך תכנון ראה מעלה
	בי"ס בא-טור מתחם ב'	4904א	מחלקת נכסים	24	א-טור	בית ספר	הליך הפקעה בבית המשפט.
	בי"ס יסודי מעורב בואדי קדום - סיל־וואן מגרש 7	2668	מחלקת נכסים	24	סילוואן	בית ספר	הליך הפקעה בבית המשפט.
	תוספת אגף בא-טור	4640	מחלקת נכסים	12	א-טור	בית ספר	מצוי בהליכים לתפיסת חזקה וממתין להשלמת פרוגרמה
	בי"ס יסודי לבנים שייח' ג'ראח	8620	מחלקת נכסים	24	שייח' ג'ראח	בית ספר	בהליכים להקצאת הקרקע ממנהל מקרקעי ישראל למשרד החינוך. מצריך מתן מענה לסוגיית היעדר מגרש חניה
	סה"כ			84			